

# **MODERNIT PERHESUHTEET JA OIKEUS**

Toimittajat:

Katja Weckström – Matti Ilmari Niemi –  
Anna Mäki-Petäjä-Leinonen – Joonas Huuhtanen

Copyright © 2021 Alma Talent Oy ja tekijät  
Yhteistyössä Lakimiesliiton Kustannus

ISBN 978-952-14-4428-9

Taitto: NotePad  
Kansi: Sirpa Puntti

BALTO print, Liettua 2021

# Esipuhe

Tällä teoksella juhlistetaan professori Antti Kolehmainen 60-vuotis-syntymäpäivää. Pitkän akateemisen uran tehnyt Kolehmainen käsitteli kuolinpesien osakashallinnon synnyttämiä ongelmia väitöskirjassaan *Sopimus ja kuolinpesän hallinto*, joka tarkastettiin Helsingin yliopistossa vuonna 2006. Hänen uransa jatkui Jyväskylän yliopistossa, ja vuonna 2015 Kolehmainen nimitettiin Itä-Suomen yliopiston perhe- ja jäämistöoikeuden professoriksi.

Tutkijanurallaan Kolehmainen on tehnyt perustavanlaatuista työtä perhe- ja jäämistöoikeuden sekä sopimusoikeuden alalla. Tutkimuskysymykset ja uudet avaukset koskevat käytännön kannalta tärkeitä aiheita, kuten jäämistösuunnittelua, testamentin tulkintaa ja peruuttamista sekä osituksen sovittelua. Myös perheoikeuteen kuuluvat teemat, kuten edunvalvontaoikeus, isyysoikeus, yhteiselämän lopettaminen sekä yhteistalouden hyväksi annetun panoksen hyvittäminen, ovat olleet laajan tutkimustyön kohteena. Kolehmainen on koko uransa ajan toiminut myös oman erityisalansa asianajotehtävissä.

Tutkija ja tiedemies tarvitsee myös vapaa-ajan harrastuksia. Akateemisen uran ohella Kolehmainen onkin kunnostautunut urheilijana judossa, jossa hän saavutti SM-pronssia vuonna 1984 ja harvinaisen opettajatason mustan vyön vuonna 1987.

Antti Kolehmainen täyttää 60 vuotta 18.11.2021. Laaja kollega- ja ystäväpiiri onnittelee ja kiittää häntä pitkäaikaisesta ja arvokkaasta työstä oikeustieteessä ja yliopistoelämässä. Toimituskunta kiittää kaikkia kirjoittajia heidän työpanoksestaan tämän teoksen aikaansaamiseksi.

*Katja Weckström*

*Anna Mäki-Petäjä-Leinonen*

*Matti Ilmari Niemi*

*Joonas Huuhtanen*



## Johdanto

Kirja antaa ajankohtaisen, kattavan ja ongelmakeskeisen katsauksen modernin perhe- ja sopimusoikeuden lähisuhteita koskeviin kysymyksiin. Yhteiskunnan muuttuminen haastaa perinteisen perhekäsityksen ja edellyttää uudenlaista lähestymistapaa erilaisiin läheissuhteisiin liittyviin kysymyksiin. Kysymykset koskevat muun muassa avo- ja aviopuolisoiden välisiä sopimuksia, uusperheiden oikeudellista asemaa sekä lasten digitaalisia oikeuksia. Kirjassa tarkastellaan moderneja perhesuhteita, kansainvälistymisen ja digitalisaation merkitystä sekä monikulttuurisuutta laintulkinnassa. Kirjoittajat edustavat alansa laajaa ja syvällistä asiantuntemusta perhe- ja edunvalvontaoikeuden, lapsioikeuden ja varallisuusosoikeuden sekä oikeusfilosofian, prosessioikeuden, ulkomaalaisoikeuden ja valtiosääntöoikeuden aloilla. Kirjan teemakokonaisuuksina ovat *Muuttuvat ja kansainvälistyvät perhesuhteet*, *Perheoikeus lapsuudesta vanhuuteen* sekä *Sopimus, omaisuus ja perhe*.

### **Muuttuvat ja kansainvälistyvät perhesuhteet -teemakokonaisuus**

*Maija Dahlberg:* Kysymys perus- ja ihmisoikeuksien horisontaalivaikutuksesta eli vaikutuksesta yksityisten välisiin oikeussuhteisiin on klassinen; se johdattaa laajempiin kysymyksiin oikeudenalojen välisistä suhteista ja oikeudenalojen erityispiirteistä. Perus- ja ihmisoikeuksien horisontaalivaikutus liittyy oikeusjärjestyksen ja oikeudenalojen valtiosääntöistymiseen. Kirjoittaja tarkastelee artikkelissaan, miten Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on tosiasiallisesti ottanut huomioon ihmisoikeudet yksityisten välisissä oikeussuhteissa. Artikkelissa hahmotetaan, mitä tulkinnallista reittiä perus- ja ihmisoikeudet ovat löytäneet tiensä yksityisoikeudellisten kiistojen ratkaisuun Euroopan ihmisoikeussopimuksen alaisessa järjestelmässä ja kuinka

EIT on itse rajannut yksityisoikeudellisten kiistojen käsittelyä. Kirjoittaja analysoi kahta EIT:n suuressa jaostossa annettua yksityisoikeudellista ratkaisua ja tarkastelee EIT:n perusteluita siitä näkökulmasta, kuinka asian yksityisoikeudellinen luonne on otettu huomioon asiaa ratkaistaessa ja kuinka yksityisoikeudellinen piirre vaikuttaa EIT:n tulkintaan esimerkiksi valtion harkintamarginaalin laajuutta arvioidessa. Hän toteaa EIT:n perustelujen tarkemman analysoinnin osoittavan, että asian yksityisoikeudellisella luonteella on merkittäviä vaikutuksia sekä EIT:n näkökulman valinnassa että yksittäisten ihmisoikeussopimuksen tulkintaan liittyvien periaatteiden soveltamisessa. Asian yksityisoikeudellinen luonne voi yllättäen joko kaventaa tai laajentaa EIT:n tarkastelukulmaa. Lopuksi kirjoittaja peräänkuuluttaa EIT:n tulkintojen linjakkuutta yksityisoikeudellisissa kysymyksissä. Linjakkuus olisi tärkeää oikeusvarmuuden ja ennakoitavuuden varmistamiseksi.

*Markku Helin:* Kansainvälistymisen seurauksena Suomessa joudutaan entistä useammin arvioimaan sellaisia oikeudellisia järjestelyjä, joita oma oikeuskulttuurimme ei tunne. Kirjoittaja kysyy, miten avioliiton solmimiseen islamin oikeuden mukaan kuuluva morsiusraha (mahr) olisi otettava huomioon avioliittolain nojalla toimitettavassa osituksessa. Mahr-lahja voidaan sopia annettavaksi heti, mutta tavallisimmin vain osa siitä annetaan vihkimisen yhteydessä ja loppuosa jää velaksi, joka on sopimuksen mukaisesti maksettava myöhemmin esimerkiksi avioeron tai miehen kuoleman jälkeen. Mahr-lahjat vaihtelevat taloudelliselta arvoltaan sadoista euroista jopa satoihin tuhansiin euroihin. Islamilaisessa aviovarallisuusjärjestelmässä, joka perustuu puolisoitten omaisuuden erillisyydelle, mahr kuuluu vaimolle ja antaa hänelle taloudellista turvaa avioliiton purkautuessa. Helin pohdii, miten lykättyä ja täyttämättä olevaa mahr-lahjaa on suomalaisessa osituksessa käsiteltävä. Onko kyseessä osituksen esisopimus vai varallisuusoikeudellinen sopimus? Onko puolisoitten katsottava mahrsopimuksella luopuneen oikeudestaan vaatia avioliittolain mukaista tasinko-ositusta, ja jos vastaus on kieltävä, olisiko mahr-lahja osituksessa mielletävä kertaluonteiseksi elatusavuksi tai lahjanlupaukseksi? Vastaaminen vie kirjoittajan syvälle aviovarallisuusjärjestelmämme peruskysymyksiin.

*Tuulikki Mikkola:* Perittävällä voi olla yksityisoikeudellisesti merkityksellisiä yhteyksiä ulkomaille esimerkiksi parisuhteen, asumisen tai omistamisen perusteella. Perintötilanteessa vastaan tulevat tällöin kansainvälisen yksityisoikeuden kysymykset siitä, mihin valtioon perimysasia paikantuu, minkä valtion lakia perimyksen sovelletaan ja saavatko perintöasiassa tehdyt ratkaisut oikeusvaikutuksia muissa oikeusjärjestelmissä. Jäämistösuunnittelun kannalta yksi tärkeä kysymys on, voiko perittävä ennalta määrätä sovellettavasta laista. Artikkelin näkökulma on rajattu Suomessa sovellettavaksi tuleviin säännöksiin ja kysymyksen lainvalinnasta. Keskeisessä asemassa on Euroopan unionin perintöasetus, jonka nojalla perintöön sovellettava laki määräytyy lähtökohtaisesti sen mukaan, missä perittävän asuinpaikka sijaitsee kuolinhetkellä. Toisaalta perittävä voi vaikuttaa lainvalintaan kuolemanvaraismääräyksessään, joskin rajoitetusti. Määräämisvaltaa rajoittavat mm. mainitun asetuksen määräykset ja ehdottomuusperiaate (*ordre public*).

*Heikki Kallio:* Suomalaiset perhemallit ovat muuttuneet yhteiskunnan kehittyessä. Sisältyvätkö uusperheen jäsenet tai lasten ja isovanhempien suhteet perinteiseen oikeudelliseen määritelmään? Rikoslain mukaan on kyse laittomasta syrjinnästä, kun henkilö asetetaan eriarvoiseen asemaan perhesuhteidensa perusteella. Kirjoittaja käsittelee sitä, mitä perhesuhteilla tarkoitetaan syrjintä- ja työsyryntäsäännöksissä. Onko seurustelusuhte riittävän läheinen ja kiinteä, jotta se voidaan lukea perhesuhteeksi? Milloin on kyse läheissyrynnästä? Syrjintärikokset ovat rangaistavia ainoastaan tahallisina, jolloin on määriteltävä, millaista tietoisuutta esimerkiksi työnantajalta vaaditaan työnhakijan perhesuhteista. Kallio analysoi, milloin vallitsevan oikeuden valossa on päätökselle hyväksyttävä syy ja milloin on kyse kielletystä syrjinnästä.

*Matti Tolvanen:* Kirjoituksessa analysoidaan, ketä on pidettävä läheisenä todistamisesta kieltäytymisoikeuden näkökulmasta. Rikosprosessissa läheinen voi olla rikostapahtuman ulkopuolinen todistaja tai rikoksen uhri. Jos rikoksen uhrilla ei ole vaatimuksia, häntä kuullaan oikeudessa todistajana eikä asianomistajana. Syytetylle läheisen henkilön vaitiolo-oikeuden mahdollisesta rajoituksesta ei ole laissa

nimenomaista säännöstä. OK 17:20:n mukaan tietyillä lähiomaisilla on perinteisesti ollut oikeus kieltäytyä todistamasta. Säilyykö kieltäytymisoikeus, kun avioliitto on päättynyt? Onko avopuolisolla tai uusperheen jäsenillä oikeutta kieltäytyä todistamasta perheenjäsentä vastaan? Kirjoittaja arvioi rajanvetoa läheisen asianomistajan ja todistajan kuulemisen näkökulmasta rikosprosessin eri vaiheissa etenkin lähisuhdeväkivallan tapauksissa. Miten se, että perheväkivallan ehkäiseminen ei korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön mukaan enää kuulu yksityiselämän piiriin vaan valtion turvaamisveloitteeseen, vaikuttaa siihen, voidaanko läheisen sittemmin peruttua kerptomusta käyttää rikosprosessissa todistelutarkoituksessa syytettyä vastaan?

### **Perheoikeutta lapsuudesta vanhuuteen -teemakokonaisuus**

*Kirsti Kurki-Suonio:* Kirjoituksessa tarkastellaan modernien perhe-suhteiden muutosta vanhemmuuden näkökulmasta. Kirjoittajan tausta-ajatuksena on, että oikeusjärjestys määrittelee lapsen etua määrittelemällä vanhemmuuteen liittyviä ehtoja ja edellytyksiä. Vanhemmuuden oikeudellisen säätelyn muutoksia ja muutospaineita tarkastellaan viiden ajankohtaisen näkökulman kautta. Näkökulmat liittyvät sateenkaariperheisiin, avopuolisoiden vanhemmuuteen, isyyden merkitykseen lapsen syntyessä parisuhteen ulkopuolella, eronneiden isien asemaan sekä vuoroasumiseen lapsen asumisvaihtoehtona vanhempien eron jälkeen. Kunkin tarkastelunäkökulman kohdalla oikeudellisia ilmiöitä pyritään ymmärtämään asettamalla ajankohtainen kysymys suppean oikeudellisen kehityksen ja siihen liittyneen yhteiskunnallisen keskustelun muodostamaa taustaa vasten. Artikkelikuva, miten käsitykset oikeudellisesta sallitusta ja hyväksytystä vanhemmuudesta – ja siihen liittyen myös lapsen edusta – ovat muuttuneet ja muuttumassa.

*Suvianna Hakalehto – Sampo Mielityinen:* Perhettä koskevissa oikeudellisissa kysymyksissä tarkasteltavana on aina sekä lapsen että hänen vanhempiansa oikeudellinen asema. Asianajajan hoidettavaksi tuleva lapsenhuoltoasia voi olla – kokonaan tai osin – luonteeltaan riitainen tai riidaton taikka sovitteluasia. Ratkaisut eivät saa negatiivista

oikeusvoimaa, ja riita tuomioistuimessa voikin alkaa jonkin ajan kuluttua uudelleen. Edelleen, vaikka oikeudellinen riitaisuus päättyisi, tosiasiallinen erimielisyys voi yhä jatkua. Kirjoittajat tarkastelevat artikkelissaan asianajajien kokemuksia ammatillisesta onnistumisesta lapsioikeudellisen toimeksiannon hoitamisessa. Tutkimuskysymyksenä on, miten asianajajat ymmärtävät onnistumisen kriteerit lapsioikeudellisissa toimeksiannoissa. Kysymykseen vastataan analysoimalla määrällisesti ja laadullisesti 76:n asianajajan kyselyvastauksista koostuvaa empiiristä aineistoa. Tarkastelun kohteena ovat lapsen oikeudellista asemaa perheessä koskevat asiat, kuten lapsen asuminen, lapsen huolto, lapsen tapaamisoikeus ja lapsen elatus. Kirjoittajat toteavat, että lapsenhuoltoasioiden menettelyihin ja lopputulokseen kohdistuu monenlaisia odotuksia, mikä ilmenee siinä, miten asianajajat ymmärtävät onnistumisen kriteerit lapsioikeudellisissa toimeksiannoissa. Vastausten perusteella voidaan todeta, että asianajajat arvioivat onnistumista lapsioikeudellisissa toimeksiannoissa useilla kriteereillä ja myös arvioivat lapsen edun toteutumista eri näkökulmista ja eri tavoin. Lapsijuttujen sovinnollista ratkaisemista pidetään tärkeänä, ja tapaohjeiden korostama asiakkaan edun ajaminen on asianajajille tärkeää myös lapsioikeudellisissa toimeksiannoissa. Kaiken kaikkiaan lapsioikeudellisen asianajotyön lähtökohdat, oikeudelliset reunaehdot ja tavoitteet ovat nykyään hyvin moninaiset.

*Urpo Kangas:* Siviilioikeuden alalla ei ole juuri ollut tarvetta pohtia, miten poikkeusolot ja ratkaisut, joilla kansalaisten liikkumisvapautta rajoitetaan, vaikuttavat normaalioloihin tarkoitettujen säännösten tulkintaan. Tämän kaltaista analyysiä ei ole aiemmin tehty, koska hätätilalainsäädännön soveltamiseen liittyviä ongelmia on pidetty luonteeltaan ennen muuta julkisoikeudellisina. Niillä on kuitenkin myös yksityisoikeudellinen ulottuvuus, joka näkyy selvästi perhe- ja perintöoikeuden piirissä, erityisesti lapsioikeudessa. Kirjoittaja tarkastelee, mitä vaikutuksia valmiuslain ja tartuntatautilain nojalla tehdyillä liikkumisvapauden rajoittamista koskevilla päätöksillä on tai voi olla lapsioikeuden alalla. Lapsioikeuden alaan kuuluvaan lainsäädäntöön ei sisälly nimenomaisia oikeusohjeita, jotka sääntelisivät sitä, miten lapsen oikeudet tulisi turvata poikkeusoloissa. Kirjoittaja kuitenkin toteaa, että perhe- ja perintöoikeuden alaan kuuluva lain-

säädäntö on osoittanut toimivuutensa myös pandemian kaltaisissa poikkeusoloissa. Ankaratkaan muutosäännökset, kuten esimerkiksi testamentin normaalimuoto, avioehtosopimuksen muoto tai lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tehtävän sopimuksen muoto, eivät ole estäneet näiden sopimusten noudattamista kokoontumisrajoitusten aikana. Esimerkiksi perinnönjakokokouksia ja osituskokouksia on voitu hoitaa etänä. Perheiden kannalta pandemia on kuitenkin ollut koettelemus, ja perheen traditioiden noudattaminen on vaikeutunut kokoontumisrajoitusten vuoksi. Tämä koskee niin syntymäpäiviä ja aikuisten vanhempien tapaamisia kuin häitä ja hautajaisiakin. Kuitenkaan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain muuttamiseen pandemia ei anna aiheutta.

*Riitta Ollila:* Lasten mediankäyttöä koskevan oikeudellisen sääntelyn taustalla ovat perus- ja ihmisoikeudet sekä lapsen huoltoa koskeva laki. Sen mukaan vanhempien on suojeltava lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Myös oppivelvollisuutta, varhaiskasvatusta ja peruskoulua koskeva lainsäädäntö vaikuttaa lasten oikeuksiin kasvaa ja kehittyä sekä saada tietoa. Lainsäädäntö antaa kuitenkin vain väljät reunaehdot lasten mediankäytölle; tarkemmat menettelytavat perustuvat käytännesääntöihin ja rajoituksia toteuttaviin palveluihin. Kun lapsen huoltaja tekee päätöksiä lapsen mediankäytöstä, lasta on kuunneltava, suojeltava ja valvottava. Toisaalta lapselle pitää tarjota käytössä olevien mahdollisuuksien mukaan median tarjoamia palveluja; tietoa, taitoja, viihdettä, kulttuuria ja musiikkia. Kirjoittaja tarkastelee artikkelissaan, miten median tarjoamat mahdollisuudet yhdistetään rajoituksiin tavalla, joka tukee lapsen ja nuoren tietojen ja taitojen kasvua ja estää median haitalliset vaikutukset. Lasten sananvapautta ja vanhempien siihen liittyvää päätäntävaltaa tarkastellaan sekä perus- ja ihmisoikeuksien että käytännön toteutusten näkökulmista. Kirjoittaja toteaa, että jos vanhemmat eivät huolehdi lasten mediankäyttöä koskevasta ohjauksesta ja valvonnasta, lapsi altistuu ikäville riskeille. Vaikka liittymien ja sisältöpalvelujen ylläpitäjät tarjoavat palveluja, joilla voidaan rajoittaa lapsille haitallisten sisältöjen näkymistä, näiden palvelujen käyttöä olisi kuitenkin vaikea lailla määrätä pakolliseksi.

*Maija Aalto-Heinilä – Anna Mäki-Petäjä-Leinonen:* Oikeus itsemäärämiseen on tärkeä osa oikeusjärjestystämme, ja se on myös yksi holhoustoimilain keskeisistä periaatteista. Kirjoittajat tarkastelevat luvussaan itsemäärämisoikeutta holhoustoimilain piiriin kuuluvan edunvalvonnan kontekstissa. Kirjoituksessa päämiehen itsemäärämisoikeuteen liittyvä oikeudellisesti jännitteinen asema kytkeään yhtäältä itsemäärämisoikeuden filosofiseen taustaan, toisaalta edunvalvontatyön käytäntöön. Koska edunvalvojalla on käytännössä merkittävä rooli päämiehen itsemäärämisoikeuden toteutumisessa, yleisiä edunvalvoja ja edunvalvontasihteereitä haastateltiin heidän kokemuksistaan päämiehen itsemäärämisoikeuden toteutumisesta käytännössä. Tavoitteena oli selvittää, miten edunvalvojat tulkitsevat holhoustoimilakia itsemäärämisoikeuden osalta ja soveltavat sitä työssään. Viimeaikaisessa filosofisessa keskustelussa autonomian käsitettä on alettu tarkastella tavalla, jossa korostetaan itsemäärämisen sosiaalisia ulottuvuuksia ja ihmisten relaatioiden merkitystä autonomian rakentumisessa ja toteutumisessa. Tämä on lupaava ja hedelmällinen tapa lähestyä itsemäärämisoikeuden ideaa. Luvussa osoitetaan, kuinka tästä on nähtävissä viitteitä myös edunvalvonnan käytännöissä: parhaimmillaan edunvalvojan ja päämiehen välisessä suhteessa tunnistetaan sosiaalisen tukemisen ja tunnustuksen tärkeys itsemäärämisoikeuden toteutumiselle. Tällaista relationaaliseen autonomiakäsitykseen pohjautuvaa ymmärrystä päämiehen itsemäärämisoikeudesta olisi hyvä vahvistaa myös edunvalvontaa koskevissa valtakunnallisissa ohjeistuksissa.

*Janne Kaisto:* Oikeustoimi, jonka tekemiseen vajaavaltaisella ei ollut oikeutta, ei holhoustoimilain 26.1 §:n mukaan sido häntä, jollei hänen edunvalvojansa ole antanut siihen suostumustaan. Holhoustoimilaisissa ei tunneta sitovuutta vilpittömän mielen suojan perusteella. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö oikeusjärjestyksessä voitaisi tuntea tällaista ilmiötä muilla perusteilla. Tunnetuin yksittäinen säännös tässä suhteessa on velkakirjalain 14.1 §, jossa säädetään haltijavelkakirjan oikeudettomasta luovutuksesta. Oikeuskirjallisuudessa on yleensä – holhoustoimilain säätämisen jälkeenkin – tulkittu sääntelyä siten, että vilpittömän mielen suoja tulee kyseeseen myös vajaavaltaisuusvirheen yhteydessä. Vilpittömän mielen suoja voidaan näin ollen

pitää mahdollisena esimerkiksi silloin, kun vajaavaltainen luovuttaa omistamansa haltijavelkakirjan henkilölle, joka toimii perustellussa vilpittömässä mielessä vajaavaltaisuudesta. Kirjoittaja tarkastelee artikkelissaan, voiko luovutuksensaaja olla oikeutettu vilpittömän mielen suojaan suoranaisesti soveltuvan sääntelyn puuttumisesta huolimatta. Kirjoituksessa tarkastellaan vilpittömän mielen suojaamista velkakirjalain 14 §:n ja sen ympärille rakentuneen sääntelytradition analogian näkökulmasta siten, että analogian oikeutusta arvioidaan varsin seikkaperäisesti eri oikeuslähteiden näkökulmasta. Vaikka holhoustoimilain sääntelyssä ei varsinaisesti tunneta vilpittömän mielen suojaaja vajaavaltaisuusvirheen yhteydessä, vilpittömää mieltä suojataan VKL 14 §:n ja sen ympärille rakentuneen sääntelyn puitteissa. Oikeustilaa voidaan kuitenkin pitää monessa suhteessa epäselvänä, ja perusteita voidaan tilanteen mukaan esittää niin laajemman vilpittömän mielen suojan kuin vajaavaltaisen suojaamisenkin puolesta.

*Ahti Saarenpää:* Vanhuusoikeudessa on kysymys oikeudenalasta, jossa edetään vanhuuteen varautumisesta ja jäämistösuunnittelusta aina elämän loppuvaiheisiin vanhuksena. Yhtenä uutena elementtinä vanhuusoikeuden tutkimuksen ja opetuksen kehityksessä on nähtävissä aihepiirin asiantuntemuksen kansainvälistyminen. Huomionarvoista on, että aikaisemman satunnaisen maakohtaisen erityissääntelyn tilalle on viime aikoina tullut yleisempi kansainvälinen, ihmisoikeustasoinen vanhuuden ajan ja vanhuuteen varautumisen oikeudellinen huomiointi. Vanhuuteen on havahduttu yhä pitenevänä, merkittävänä osana yksilön elämänkaarta. Kirjoittajan mukaan vanhuusoikeus on yksi ihmiskeskeisen oikeusvaltion kehittyvistä oikeudenaloista ja samalla esimerkki dynaamisen systematiikan kehityksestä. Kirjoittaja tarkastelee vanhuusoikeutta paitsi oikeudenalana myös vanhuuden edunvalvonnan maailmankokousten ja kansallisen edunvalvontaoikeuden näkökulmista. Hän tuo esille holhoustoimilain säännöksissä ja käytännöissä havaitsemiaan ongelmakohtia sekä toteaa vanhuuteen perinteisesti liittyvän riskin siitä, että yksilön kunnioittamisen sijaan asenteeksi muuttuu toimintatapa, jossa vanhusta ei arvosteta. Tämä on kirjoittajan mukaan valitettavalla tavalla nähtävillä jopa holhoustoimen käytännöissä. Vaikka holhoustoimilaki on monin osin varsin yksityiskohtainen, toimintojen rutiinit ovat toisinaan olleet huomattavan kaukana siitä, millaisia niiden tulisi olla.

## Sopimus, omaisuus ja perhe -teemakokonaisuus

*Mia Hoffrén:* Verkkopankkitunnuksia käytetään sähköisessä tunnistamisessa laajasti varsinaisen pankkitoiminnan ulkopuolella. Tunnuksiin liittyy merkittävä riski niiden joutumisesta väriin käsiin. Tunnusten luvaton käyttäjä on luonnollisesti vastuussa, mutta myös tunnusten haltija voi olla vastuussa oikeudettomasti tehdyistä oikeustoimista. Tunnusten haltijan vastuu edellyttää erityistä perustetta – tässä tapauksessa sitä, että tunnusten haltija on omalla toiminnallaan tai huolimattomuudellaan antanut mahdollisuuden tunnusten väärinkäyttämiseksi. Perhepiirissä tunnukset voivat olla helposti muiden perheenjäsenten saatavilla mm. kodin yhteisessä käytössä olevissa säilytystiloissa. Keskeiseksi kysymykseksi nousee tällöin se, millaista menettelyä tunnusten haltijalta edellytetään perhepiirissä tapahtuvien väärinkäytösten torjumiseksi. Kyse on sopimusvastuun kaltaisesta erityistyyppisestä vastuusta, joka edellyttää lievää suurempaa huolimattomuutta. Artikkelissa analysoidaan yksityiskohtaisesti tunnusten haltijalta edellytettävää käyttäytymistä. Keskeiseksi osoittautuu mm. tunnusten säilyttäminen siten, että sivullinen ei helposti voi yhdistää tunnistusvälineen osia toisiinsa. Vaikka kotona ei voida edellyttää yhtä pitkälle meneviä varotoimia kuin kodin ulkopuolella, pankkitunnusten haltija on velvollinen kohtuullisiin toimiin tunnistusvälineen väärinkäytön estämiseksi myös kodin piirissä.

*Matti Ilmari Niemi:* Nautintasaanto viittaa tässä yhteydessä pelkkään pitkäaikaiseen hallintaan kiinteistön, maa-alueen tai rakennuksen omistussuhteiden perustana. Suomen voimassa oleva oikeus ei tällaista saantoa tunne. Toisaalta Suomen ja Ruotsin oikeushistoria tuntee ylimuistaisen nautinnan, jota voidaan pitää nautintasaantona. Muualla maailmassa nautintasaanto sen sijaan usein edelleen on osa voimassa olevaa oikeutta. Sen juuret ovat roomalaisessa oikeudessa. Artikkelissa laajin huomio kiinnitetäänkin eräisiin edustaviin eurooppalaisiin oikeusjärjestelmiin, erityisesti Englannin oikeuteen common law -järjestelmien edustajana. Englannissa nautintasaanto on perinteisesti ollut olennainen osa kiinteistöoikeutta. Englannin oikeus on myös siinä mielessä kiinnostava vertailun kohde, että vuoden 2002 lainsäädännöllä nautintasaannon merkitystä olennaisesti rajoitettiin;

nautintasaanto väistyi laajasti kiinteistökirjaamisen kehittymisen ja oikeusvaikutusten vahvistumisen johdosta. Toisaalta monissa muissa Euroopan maissa nautintasaanto on edelleen ja eräissä tapauksissa jopa aiempaa vahvempana instituutiona osa voimassa olevaa oikeutta, vaikka kirjaamista ja sen oikeusvaikutuksia on myös kehitetty. Ranska, Saksa, Ruotsi, Italia ja Alankomaat edustavat vertailussa mannereurooppalaisia oikeusjärjestelmiä. Maailmanlaajuisesti nautintasaanto ei ole poistuva ilmiö, vaan se tulee jatkossakin olemaan osa voimassa olevaa kiinteistöoikeutta.

*Juha Häyhä:* Sopimussuhdetta voidaan verrata rakkauteen perustuviin suhteisiin, joista tyyppillisinä esimerkkeinä avio- ja avoliitot sekä muut perhesuhteet. Näiden suhteiden perustat vaikuttavat varsin erilaisilta. Erilaisuus on kuitenkin suhteellista. Sopimuksen osapuolten edut hahmotetaan usein vastakkaisiksi, toisin kuin rakkaussuhteissa. Toisaalta perhesuhteita on usein tarkasteltu sopimusoikeuden käsitteiden ja argumenttien avulla. Vapaaehtoisuus, tahto sitoutua ja rooli odotukset ovat kummassakin keskeisessä asemassa, samaten perustellut odotukset. Osapuolen luottamuksen suojaaminen nousee näin ollen keskeiseksi. Perhesuhteissa luottamus perustuu rakkauteen, mikä tarjoaa näille suhteille arjen tasolla verrattomasti vahvemman pohjan kuin esimerkiksi kauppasopimukseen sitoutuminen – kunhan rakkautta riittää. Juridiikka tyyppillisesti alkaa, kun rakkaus loppuu. Sopimuksia saatetaan tehdä rakkauden loppumisen varalle, ja onnettomasti päätyneiden rakkaustarinoiden jälkeen osapuolten suhteista usein määrää laki. Artikkelissa tarkastellaan sitä, missä kohden sopimusoikeus voisi olla avoin rakkaudelle.

*Olli Norros:* Suurin osa velkatyypeistä voi aktualisoitua myös parisuhdekumppanien välillä. Kysymyksenasettelu velan vanhentumisesta ylittää oikeudenalojen välisen rajan ja osoittautuu haastavaksi. Artikkelissa keskitytään sopimusperusteisiin ja erityisesti parisuhde-elämään liittyviin hyvitys- ja edunpalautusvelkoihin, joita lähestytään yleisellä tasolla, lainopillisen peruskartoituksen pohjalta. Tarkastelun painopiste on normipohjan määräytymisessä ja normistojen välisessä suhteessa. Silmällä pidetään sekä avioliittolain ja avoliittolain alaisia liittoja että muita parisuhteita, taustana ovat normistojen tavoitteet.

Laajan huomion saavat mm. velan vanhentumisen sääntelyn tavoitteet, ja keskeisessä asemassa ovat kolmevuotinen ja kymmenvuotinen vanhentuminen. Lisäksi parisuhteeseen liittyy erityissäännöksiä, jotka tuovat mukanaan tulkintakysymyksiä. Parisuhdekumppanien välisen velan vanhentuminen osoittautuu yhtäältä tärkeäksi ja toisaalta tulkinnanvaraiseksi; tulkinnanvaraisuuden aiheuttavat asetelman erityispiirteet. Näitä ovat mm. toistaiseksi voimassa olevien saamisten tavanomaisuus, se, ettei erääntyneitä saamia peritä, ja velkasuhteen uudelleenjärjestelyt. Siksi mm. toissijainen kymmenvuotinen vanhentumisaika tulee sovellettavaksi tavanomaista useammin. Artikkelissa käydään läpi relevantti vanhentumismormisto ja sen tavoitteet sekä sopimusperusteisten ja hyvitys- ja edunpalautusvelkojen vanhentumisen erityispiirteet parisuhdekontekstissa. Lisäksi huomion kohteena on velan vanhentuminen parisuhteen päättymisen jälkeen.

*Tapani Lohi:* Perinnönjaossa voi käydä ilmi, että perittävällä on ollut yhdeltä perilliseltään saaminen, jota ei ole maksettu. Samalla havaitaan, että saaminen on vanhentunut ennen perittävän kuolemaa. Muut perilliset voivat tällöin vaatia saamisen huomioon ottamista perinnönjaossa, koska kysymys on heidän mukaansa ennakkoperinnöstä. Artikkelin aiheena on lainopillinen kysymys, onko tällainen vaatimus perusteltu. Kirjoittajan vastaus on laajasti myönteinen, kun velallisena on rintaperillinen. Muun kuin rintaperillisen osalta kysymys sen sijaan pääsääntöisesti ei ole ennakkoperinnöstä. Nämä tulkinnat pätevät sekä tilanteessa, jossa perittävä on tarkoituksella antanut saamisensa vanhentua, että tilanteessa, jossa vanhentuminen on tapahtunut perittävän tahdosta riippumatta. Kummassakin tapauksessa perillisen voidaan katsoa saaneen perintökaaren 6 luvussa tarkoitettun lahjan tai lahjanluonteisen edun perittävältä. Viime kädessä ratkaisevaksi kuitenkin muodostuu aina se, katsotaanko velan määrän vähentämisen velasta vapautuneen perillisen osuudesta vastaavan perittävän tahtoa. Jos voidaan osoittaa, että perittävä on tahtonut asettaa velallisperillisen muita perillisiä parempaan asemaan, on ennakkoperintöön perustuva vaatimus hylättävä. Tässä tapauksessa voidaan lakannut saaminen sen sijaan ottaa huomioon lakiosan suuruuden vaikuttavana suosiolahjana.

# Sisällys

## I MUUTTUVAT JA KANSAINVÄLISTYVÄT PERHESUHTEET

*Maija Dahlberg*

”Periaatteessa ei, mutta tarvittaessa kyllä” – EIT:n perustelut perus- ja ihmisoikeuksien vaikutuksesta yksityisten välisiin oikeussuhteisiin (Referee-artikkeli)..... 23

*Markku Helin*

Islamilainen morsiusraha (mahr-lahja) suomalaisessa osituksessa (Referee-artikkeli)..... 57

*Tuulikki Mikkola*

Tahdonautonomia kansainvälisessä perintöoikeudessa: lakiviittauksen mahdollisuuksista ja rajoituksista ..... 81

*Heikki Kallio*

Perhesuhteet syrjintäperusteena syrjintärikoksissa (Referee-artikkeli) ..... 95

*Matti Tolvanen*

Läheisasianomistajan vaitiolo-oikeus rikosprosessissa ..... 111

## II PERHEOIKEUTTA LAPSUUDESTA VANHUUTEEN

*Kirsti Kurki-Suonio*

Oikeus ja muuttuva vanhemmuus ..... 129

*Suvianna Hakalehto – Sampo Mielityinen*

Onnistuminen lapsioikeudellisessa asianajotyössä (Referee-artikkeli) ..... 167

*Urpo Kangas*

**Pandemia ja lapsioikeus**..... 185

*Riitta Ollila*

**Lasten mediankäyttö ja vanhempien päätösvalta**..... 197

*Maija Aalto-Heinilä – Anna Mäki-Petäjä-Leinonen*

**Päämiehen itsemääräämisoikeuden tukeminen: filosofisesta  
ideaalista käytännön edunvalvontatyön tarkasteluun  
(Referee-artikkeli)**..... 215

*Janne Kaisto*

**Vajaavaltaisuus ja vilpittömän mielen suoja  
(Referee-artikkeli)**..... 243

*Ahti Saarenpää*

**Näkymiä vanhuusoikeuteen**..... 271

### **III SOPIMUS, OMAISUUS JA PERHE**

*Mia Hoffrén*

**Keskinäinen luottamus ja kolmas: verkkopankkitunnusten  
haltijan vastuu tunnusten oikeudettomasta käytöstä  
perhepiirissä (Referee-artikkeli)**..... 291

*Matti Ilmari Niemi*

**Nautintasaannosta (Referee-artikkeli)**..... 319

*Juha Häyhä*

**Rakkaus, sopimus ja perhesuhteet**..... 347

*Olli Norros*

**Parisuhdekumppanien välisen velan vanhentuminen –  
lainopillista peruskartoitusta (Referee-artikkeli)**..... 363

*Tapani Lohi*

**Vanhentunut velka ennakkoperintönä (Referee-artikkeli)**..... 393